

Степан Віднянський, Іван Боровець

УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР СЛОВАЦЬКОЇ ІСТОРІЇ

**(рецензія на книгу: Пугач Е.П. История Словакии. — Харьков:
ХНУ имени В.Н. Каразина, 2013. — 344 с.)**

Одним з найважливіших завдань сучасної української історіографії є створення вітчизняних узагальнюючих праць з історії зарубіжних країн. На рубежі ХХ–ХХІ ст. були опубліковані книги з історії Німеччини (С.Й. Бобилева), Бельгії (О.М. Сухий), Іспанії (О.П. Іваницька, В.Ю. Годлевська), Польщі (Л.О. Зашкільняк, М.Г. Крикун), Болгарії (В.П. Чорній).

Словацька Республіка є сусідом України та має низку схожих паралелей історичного розвитку з нашою державою, а тому природно, що історія Словаччини стала предметом наукових зацікавлень українських дослідників. У 1999 р. в Івано-Франківську за редакцією професора П.С. Федорчака вийшла друком «Коротка історія Чехії і Словаччини». У 2006 р. професор Львівського національного університету імені Івана Франка М.М. Кріль опублікував навчальний посібник «Історія Словаччини». Відтак, логічним розширенням та поглибленням вказаної тенденції стала публікація представленої книги кандидата історичних наук, професора кафедри нової та новітньої історії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Євгена Петровича Пугача.

Змістову орієнтацію книги відображає вже її обкладинка, на якій подано стилізовану карту сучасної Словаччини у кольорах національного прапора, герб та панораму братиславського граду. Структурно робота складається з передмови, шістнадцяти глав, більшість яких розділена ще й на 2–5 параграфів, висновків, анотації англійською мовою, списку скорочень, хронологічної таблиці й переліку використаних джерел та літератури.

У передмові автор вельми виважено й толерантно формулює свою позицію щодо болючої проблеми сучасного історіографічного дискурсу — співвідношення в історії народів і країн національного та наднаціонального (міжнародного) компонента.

Щодо вивчення словацької історії, то з одного боку історик вказує, що «предметом історії Словаччини є історія всіх жителів... що проживали та території сучасної Словаччини... Ця історія не повинна бути зведена лише до висвітлення словацького питання, а викладатися в широкому контексті історії тих держав, в яких існували словаки, з врахуванням історії європейської та всесвітньої» (с. 3). Власне історію словацького народу автор вважає правомірним відраховувати лише з ХVІІІ ст., коли розпочалося його національне пробудження й боротьба за визнання

національної самобутності в складі Угорського королівства. Автор звертає увагу, що деякі лідери національного руху здійснювали ідеалізацію свого народу, абсолютизацію окремих подій його історії, що зумовило появу деяких національних міфів, які сучасна словацька історіографія, спираючись на доведені факти, змушена розвінчувати (с. 4).

З іншого боку, професор Є.П. Пугач цілком справедливо підкреслює, що історія словацького народу виникла не на порожньому місці, а бере свій початок з появою у Карпатській низовині слов'янських племен у період Великого переселення народів (с. 4). У основному тексті книги дослідник стверджує, що слов'янські племена, що проживали на території Словаччини, зіграли ключову роль у становленні угорської державності, а угорці «переймали в них способи ведення землеробства й сільськогосподарську техніку... досвід управління, чому сприяло співробітництво з уграми слов'янської знаті» (с. 23). У висновках роботи зазначається, що «Угорське королівство успадкувало розвинуту економіку і культуру колишньої Великоморавської держави...» (с. 289).

На думку автора, формування окремої словацької народності відбувалося у XIV–XV ст., а тому з XV ст. вже правомірно вживати термін «словак», «словацький» (с. 23). Звертаючи увагу на факт, що в кінці XIV ст. з чотирьох найбільших міст Угорського королівства три (Братислава, Трнава, Банска Штявниця) знаходилися на території Словаччини, історик вказує, що «саме у містах проявилася словацька самосвідомість в боротьбі з німецьким патриціатом за рівноправне представництво в органах самоврядування» (с. 42). Далі у тексті дослідник наводить важливе фактичне підтвердження даної тези — декрет короля Фердинанда I щодо міського врядування у Трнаві, у якому словаки названі як представники самостійної народності (с. 64). Є.П. Пугач також наголошує, що у XVI ст. у багатьох європейських документах верхньоугорські землі вже називалися «Словацький край», «країна словаків» (с. 64).

Логічним й закономірним є авторський хронологічний поділ матеріалу на відповідні глави. Професійно проаналізувавши основні етапи словацької історії, дослідник виокремив у ній вузлові епохальні події, зробивши їх хронологічними межами певних періодів. Відтак, були сформовані послідовні глави: від виникнення людини до формування перших державних утворень на території Словаччини — держави Само та Великої Моравії (с. 6–20); у складі феодалної Угорської держави у XI–XIII ст. (с. 21–35); формування словацької народності у складі поліетнічного Угорського королівства у XIV–XV ст. (с. 36–53); боротьба з турецькою агресією та розкол Угорщини у XVI ст. (с. 54–67); перипетії анти-турецьких визвольних змагань, релігійних конфліктів, політичних незгод між правителями-Габсбургами та угорською шляхтою у XVII — на

початку XVIII ст. (с. 68–84); реформи доби «освіченого абсолютизму» та їх наслідки, самоідентифікація та початок національного пробудження словаків у XVIII — першій половині XIX ст. (с. 85–102); період «весни народів», «бахівської реакції» та активізації словацького національного руху у першій половині 60-х рр. XIX ст. (с. 103–113); боротьба проти мадяризації у складі Транслейтанії у 1867–1914 рр. (с. 114–134); словацьке питання у роки Першої світової війни (с. 135–141); входження до складу Чехословацької республіки та розвиток словацького автономістського руху у міжвоєнний період (с. 142–174); особливості функціонування Словацької держави 1939–1945 рр. (с. 175–195); перехідний період «народної демократії» у 1945–1947 рр. (с. 196–214); встановлення комуністичної диктатури та соціалістичний шлях розвитку Чехословаччини, роль і місце Словаччини у подіях «празької весни» (с. 215–244); розгортання та соціально-політичні наслідки «нормалізації» (с. 245–254); «оксамитова революція» та загострення чесько-словацьких відносин у 1990–1992 рр. (с. 255–265); здобутки та труднощі розвитку сучасної Словацької Республіки (с. 266–285).

Цілком доцільним і вмотивованим вважаємо диференціацію фактичного матеріалу, у рамках кожної з глав, на політичний та дипломатичний (який за змістовим наповненням є, все ж, домінуючим), економічний й соціальний, культурно-освітній блоки. В главах V, VIII, X автор навіть окремо виділяє на неполітичну історію окремі підрозділи (с. 78–84; 125–134; 149–155).

Вже у першій главі чітко простежується зв'язок словацької історії з європейським світом. Так, наведені у книзі дані свідчать про цивілізаційні впливи мікенської культури (с. 8) та римську присутність (с. 10) на території сучасної Словаччини. Велика увага у книзі приділяється християнізації словаків, просвітницькій діяльності у Великоморавській державі Костянтина (Кирила) та Мефодія, місія яких дала поштовх першій спробі слов'янської самоідентифікації (с. 14–16, 18).

У наступній главі дослідник переконливо доводить вагому роль Нітрянського удільного князівства, яке простягалось практично на всю територію сучасної Словаччини, у становленні Угорського королівства. Підтвердженням цього є той факт, що нітрянським удільним князем, як правило, ставав майбутній наступник угорського престолу (с. 23).

Третя глава спеціально присвячена простеженню процесу формування словацької народності. Історик наголошує, що воно відбувалося в умовах держави західноєвропейського типу, з європейським менталітетом та способом мислення населення (с. 44). Позитивно науковець оцінює відгомін гуситського руху на словацьких землях: «було послаблено засилля німецького елемента в містах, більш широкого розповсюдження набула

чеська мова, яка пізніше у словакизованому варіанті використовувалася в адміністративних установах, освіті, культурі» (с. 47). Але при цьому професор Пугач визнає, що чисельних послідовників гуситських ідей у Словаччині не було (с. 46). Цілком схвалює дослідник й діяльність угорського короля Матея Корвіна (друга половина XV ст.), який вів переписку зі словацьким населенням міст на словакизованій чеській мові (с. 49), заснував у Братиславі 1467 р. університет «Academia Istropolitana» (с. 52).

У четвертій главі книги простежено перебіг турецької агресії проти Угорського королівства, унаслідок якої словацькі землі перетворилися на його центр, адже власне угорська територія стала частиною Османської імперії (с. 60). До Братислави були перевезені королівські регалії, тут відбувалася коронація правителів Угорщини, значно зросла за рахунок втікачів-переселенців кількість шляхти (с. 59, 63).

П'ята глава охоплює період повстань угорської шляхти проти влади Габсбургів, релігійних воєн XVII — початку XVIII ст. у зв'язку з поширенням протестантизму (його носії називали себе євангеліками аусбурзького визнання, що відповідає сучасному терміну «лютерани») та спробами рекатолизації словацького населення. Дані внутрішні чвари й конфлікти відбувалися на фоні антитурецької визвольної боротьби й об'єктивно гальмували її розгортання.

Проте, підкреслює автор, саме у цей час словаки, як окремий етнос, згадуються у збірці законів «Трипартите», терміни «Словаччина», «словацькі землі» вживають чехи, поляки, австрійці, і навіть угорські лідери антигабсбурзького повстання Ракоці і Берчені у переписці послугоувалися географічним поняттям «словацький край» (с. 79–80). Характерно, що навіть консервативна католицька церква вже враховує етнічний фактор і на початку XVII ст. у літургії стає використовувати діалекти словацької мови (с. 79).

Далі історик зазначає, що демонстративним проявом зростання зацікавлення словацьким питанням стало видання емігрантом з Чехії Якобом Якобеніусом у 1642 р. «Живого опису словацького народу», перекладеного з латині на словакизовану чеську мову (с. 84). Особливий інтерес викликають наведені автором основні лінії полеміки XVII ст. між угорцями і словаками про роль цих народів у створенні та становленні Угорського королівства. Якщо перші заявляли, що словаки продали свої права, а тому не є рівноправними (теорія завоювання), то другі висунули тезу про прийняття угорців як гостей і укладення угоди про спільне Угорське королівство, на основі чого вимагали рівноправ'я (теорія гостинності) (с. 94).

Шоста глава, що має характерну назву «Епоха глибоких змін», відведена дослідником під прогресивні реформи XVIII ст., які зумовили

позитивні зрушення у економіці, освіті, соціальному та релігійному житті. Прикметно, що у розробці єдиної освітньої системи Габсбурзької імперії важливу роль відіграв радник Марії-Терезії словак Адам Франтішек Коллар (с. 87). Крім того, тут простежується перебіг академічного етапу національного відродження словаків. Так, автор аналізує «Історію словацького племені» Ю. Папанека, у якій Великоморавську державу названо першим досвідом державності словаків, які, таким чином, були автохтонним народом при створенні Угорського королівства (с. 95). Друга частина даної глави присвячена діяльності словацьких «будителів» першої половини ХІХ ст. — Я. Коллара, П. Шафарика, А. Бернолака, Л. Штура, Й. Гурбана, М. Годжі та ін. (с. 96–102).

Розгортання словацького національного руху у ІІ половині ХІХ — на початку ХХ ст. простежено у сьомій та восьмій главах книги. Автор докладно проаналізував розвиток революції 1848–49 рр. на словацьких землях, починаючи від резолюції зборів у Ліптовському Мікулаші (с. 105) до встановлення «бахівського режиму» (с. 109). Значна увага приділена таким епохальним подіям словацької національної історії як: прийняття «Меморандуму словацької нації» (с. 111); створення Словацької Матиці (с. 112); формування Словацької національної партії, чехословацької та католицької течій у визвольному русі (с. 117–121); трагедія у Черновій (с. 122).

Дев'ята глава присвячена процесу розгляду словацької проблеми на міжнародній арені у 1914–1918 рр. з особливим акцентом на роль словака М.Р. Штефаніка у закордонному чехословацькому русі Опору (с. 137–138).

У найбільш об'ємній, десятій, главі історик розкриває особливості державно-політичного статусу та місця Словаччини у міжвоєнній Чехословацькій республіці. У даному випадку, вагомим позитивом авторського бачення подій та процесів вважаємо відсутність критично-демонізуючих або схвально-апологетичних оцінок. До прикладу, дослідник наголошує, що у складі Чехословаччини словаки отримали можливість демократичного розвитку, завершення формування нації, вперше були зафіксовані кордони території Словаччини, забезпечена свобода розвитку словацької мови й культури (с. 144–145). Разом з тим, науковець вказує, що це були лише часткові завоювання для словаків, а плани надання автономії Словаччини постійно відкидалися Прагою (с. 145). У такому ж ключі, з характеристикою як позитивних, так і негативних наслідків входження Словаччини до складу Чехословаччини, з'ясована соціально-економічна ситуація в краї (с. 146–149).

У зв'язку з цим, розгортання словацького автономістського руху автор подає як об'єктивний процес продовження національної боротьби (с. 157–165). Оцінюючи позитивно надання автономії Словаччині восени 1938 р., історик визнає, що це супроводжувалося ліквідацією демократичного

устрою в країні та в умовах наростання зовнішньої загрози з боку гітлерівської Німеччини (с. 170–173). Факт проголошення Словацької держави 14 березня 1939 р. отримав такий коментар: «збулася мрія словаків про свою державність, але реалізована вона була не волею самого народу, а волею Німеччини, яка переслідувала власні політичні цілі» (с. 174).

У одинадцятій главі докладному аналізу піддано шестирічний період існування першої в історії словаків держави. До розряду позитивних явищ цього часу автором віднесено: наявність атрибутів незалежності; прийняття Конституції (с. 175); «словакизація» адміністративно-управлінського апарату, викладацького й офіцерського складу, дипломатичного корпусу; підвищення зайнятості населення (с. 179); задовільне забезпечення продуктами та предметами першої потреби; державні програми підтримки сільського господарства та електрифікації (с. 180). Негативний бік функціонування Словацької держави складався із: тісна залежність від нацистської Німеччини (с. 175); однопартійна система та авторитарний політичний режим (с. 176–177); антисемітська політика влади (с. 180–182); участь словацької армії у Другій світовій війні на боці агресора (с. 183–185).

Цілком позитивно автор оцінює перебіг та міжнародні наслідки Національного повстання 1944 р., діяльність Словацької національної ради, хоча й підкреслює, що його придушення супроводжувалося чисельними жертвами та розрухою (с. 185–191).

Глави з дванадцятої по чотирнадцяту охоплюють час від передумов встановлення до краху комуністичного режиму у Словаччині. Ключовою проблемою, навколо якої сконцентровані сюжети словацької історії у 1945–1947 рр. (дванадцята глава), став розподіл повноважень між центральною владою і Словацькою національною радою та її виконавчими структурами (с. 197–198, 206–207). Вагоме місце у даному періоді відведено алгоритму дій чеських та словацьких комуністів, які, за спонуканням із Кремля, прагнули цілком узурпувати владу (с. 202–214).

Головними змістовими лініями тринадцятої глави автор визначив такі питання: централізація виконавчої влади після комуністичного перевороту лютого 1948 р., яка залишила словацьким національним органам лише символічні повноваження (с. 216–217); репресії та судові процеси проти незгодних з політикою правлячої чехословацької компартії, боротьба зі словацьким «буржуазним націоналізмом» (с. 218–222); переведення економіки, соціального й культурного життя країни на соціалістичні рейки (с. 222–233); спроби політичних та економічних перетворень у першій половині 60-х рр. ХХ ст. (с. 234–236); передумови, перебіг та результати суспільно-політичної кризи 1968 р. з акцентом на словацькі особливості «празької весни» (с. 239–244). Слід окремо зауважити, що,

попри загальний критичний авторський тон в оцінці будівництва соціалізму у Словаччині, індустріалізації краю (с. 224), спостерігається визнання деяких здобутків комуністичного режиму. Так, йдеться про збільшення реальних прибутків громадян, тобто підвищення рівня життя населення, покращення ситуації в освітній сфері та в медичному обслуговуванні (с. 228, 231).

У досить короткій (як для періоду в 20 років) чотирнадцятій главі схематично подано загальні тенденції процесу «нормалізації» початку 70-х — кінця 80-х рр. ХХ ст. Зокрема, історик охарактеризував консервативний курс партійно-державного керівництва Чехословаччини на чолі зі словаком Г. Гусаком (с. 246–249), особливості словацького дисидентського руху (с. 251), вплив радянської перебудови на активізацію суспільно-політичного життя в країні (с. 252–254).

У п'ятнадцятій главі простежено перебіг «оксамитової революції» у Словаччині, причому автор цілком слушно підкреслює, що вона була «спільною справою чехів та словаків» (с. 257). Дослідник схвалює політичні та економічні перетворення після 1989 р., підкреслюючи важливу роль закону про люстрацію у недопущенні проникнення у керівництво нових демократичних партій і органи державної влади колишньої комуністичної номенклатури (с. 259). Виважено й нейтрально, без односторонніх звинувачень і кон'юнктурних перекохань, історик виклав хронологію ускладнення чесько-словацьких відносин, які призвели до створення на початку 1993 р. самостійних Чеської та Словацької республік (с. 260–265). Незалежність й об'єктивність підходів науковця підтверджує його думка про те, що «розділ федерації відбувся недемократичним шляхом, без з'ясування волі народів» (с. 265).

Остання, шістнадцята, глава розкриває тенденції розвитку сучасної Словацької Республіки. Автор детально зупиняється не лише на успіхах Словаччини на міжнародній арені (курс на тісну співпрацю й вступ до ЄС, НАТО), але й розглядає внутрішні проблеми (проблеми перебудови економіки, високий рівень безробіття, наявність у політиці й державному управлінні корупції, кумівства та преференцій з особистих мотивів). Багато уваги у даній главі приділено президентським та парламентським виборам у незалежній Словаччині, характеристиці словацьких політичних партій, їх взаємодії у напрямку створення урядових коаліцій та опозиційної активності. Так, науковець стверджує, що «сучасна історія Словаччини знала як ситуативні коаліції, так і об'єднання на ідеологічній основі» (с. 279–280). Не залишилися для автора непоміченими проблеми сучасних словацько-угорських відносин, які час від часу загострюються (с. 269, 276).

Характеризуючи духовно-культурну сферу сучасної Словацької Республіки, дослідник знову підкреслює проблемність поєднання національ-

ного та наднаціонального компонентів. З приводу ситуації у засобах масової інформації СР історик пише: «багато періодичних друкованих видань і частина електронних ЗМІ знаходяться в іноземній власності, що має як позитивні, так і негативні сторони» (с. 284), а для словацької культури, на його думку, «актуальним є пошук оптимального співвідношення... загальнолюдських цінностей з “домашньою” специфікою, збереженням національної ідентичності» (с. 285).

Все ж автор, як видається, віддає перевагу глобальному чиннику у визначенні подальшого розвитку Словаччини: «перспективи розвитку... Словацької Республіки... будуть залежати від стану ЄС, від подолання кризи єврозони...» (с. 285).

В цілому, структурними позитивами книги бачаться: фактологічна насиченість, що вигідно відрізняє її від вищевказаних посібників зі словацької історії; системність, зв'язність та чіткість викладу матеріалу; обґрунтованість теоретичних та узагальнюючих тез конкретними фактами та статистичними даними; вдале поєднання й пропорційна злагоженість сюжетів міжнародного, національно-державного, регіонального рівнів; дотримання аналітичної схеми «витоки проблеми — перебіг процесу — результати та наслідки» у розгляді різних аспектів історії Словаччини.

Окремого схвалення заслуговує наявність у книзі розлогих сюжетів з історії національних меншин, в тому числі докладні відомості про появу та перипетії суспільно-політичного й культурного життя українців-русинів (с. 41–42, 50, 107–108, 123–124, 129, 196). До речі, компромісним, у світлі актуальних історіографічних (що часто переростають у політичні) дискусій, є вживання саме такого терміну для позначення даної національної групи у Східній Словаччині. Текстовий матеріал доповнюють якісні (на глянцевому папері) кольорові фотографії та карти, що виконують не лише інформативну та унаочнюючу функцію, але й зацікавлюють пересічного читача.

Відзначаючи глибину, високий фаховий рівень рецензованої праці, необхідно все ж звернути увагу і на деякі побажання та рекомендаційні зауваження автору. Передусім, подив і нерозуміння викликає факт написання книги російською мовою, адже автор є представником української історіографії. Відтак гостро актуальним, особливо в сучасних умовах, є переклад книги на державну мову.

Як на наш погляд, недоцільним є означення даної книги як монографії. Предмет дослідження — історія Словаччини від витоків до сьогодення — занадто широкий як для такого типу наукової літератури. У тексті роботи відсутні посилання на використані джерела та літературу, а сам їхній список тематично надто об'ємний та вельми малочисельний як для монографічної праці. Спираючись на рекомендації самого автора, який пропонує книгу студентам вищих навчальних закладів, які вивчають

історію зарубіжних слов'янських країн і народів (с. 2), більш логічніше її було б назвати посібником, за певних умов підручником, або ж просто узагальнюючою працею з історії Словаччини.

Вітчизняна історіографія не є багата на дослідження зі словакістики, проте складається враження, що автор не знайомий з науковим доробком низки українських істориків, який прямо чи опосередковано розкриває різні аспекти історичного розвитку Словаччини. Серед відомих нам назвемо: І.І. Вовканич, М.В. Кірсенко, О.М. Кравчук, І.В. Малацай, І.О. Мандрик, І.І. Мартинчук, С.М. Мотрук, І.І. Поп, Ю.І. Поп, Р.М. Постоловський, А.В. Слесаренко, В.П. Шумило, Л.В. Янчук. Дивує, наприклад, що у списку використаних джерел і літератури відсутній багато в чому інноваційний посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів «Історія Центрально-Східної Європи», виданий 2001 р. у Львові за редакцією професора Л. Зашкільняка, одним із авторів якого є і сам Є.П. Пугач. Окремо виділимо Я. Товтин, яка у 2011 р. в ужгородському видавництві «Поліграфцентр “Ліра”» видала монографію «Суспільно-політичне становище словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526–1610 рр.)» та Т. Сергієнко, під авторством якої також в Ужгороді у 2012 р. була опублікована монографія «Українсько-словацькі відносини: формування системи міждержавного співробітництва (90-ті рр. ХХ — початок ХХІ ст.)».

Звертаємо увагу на те, що в останній главі книги автор чомусь відійшов від напрацьованої схеми виважених оцінок та багаторакурсного підходу у висвітленні особливостей розвитку сучасної Словацької Республіки. Так, винятково негативним є бачення діяльності уряду В. Мечіара (с. 268–269, 272), натомість автор симпатизує прем'єру Р. Фіцо (с. 280). У цьому простежується певна політична ангажованість історика, адже існують й альтернативні оцінки: позитивна для В. Мечіара, за його послідовне відстоювання словацьких національних інтересів перед тиском європейських політиків, а також негативна для Р. Фіцо, за його проросійський курс у зовнішній політиці та торговельно-економічних зв'язках.

Підкреслюючи той факт, що абсолютна більшість громадян, які взяли участь у референдумі про вступ Словаччини до ЄС, висловилися «за» (с. 271), автор не уточнює, що 47,75% виборців проігнорували референдум. Подібна конкретизація дала б читачу більш чітке уявлення про ситуацію в країні, а саме — що не все словацьке суспільство із захопленням сприйняло курс на євроінтеграцію.

У тексті книги присутні деякі змістово-стилістичні неточності, які можуть дезорієнтувати або й дезінформувати невідповідного читача. За текстом правильно слід вживати слово «расправа», а не «расплата» (с. 122), «авторитетные», а не «авторитарные» (с. 279).

На с. 11 автор помилково назвав територію між Дніпром і Бугом Західною Польщею. Якщо говорити про Південний Буг, то це взагалі географічно несумісно. У разі, якщо йде мова про Західний Буг (кордон між сучасною Польщею та Україною), можливо, автор мав на увазі Східну Польщу, але й у такому випадку незрозуміло, чому він так непатріотично називає територію західноукраїнських земель.

На с. 87. автор вжив, але не пояснив терміну «селяцькі господарства». Як відомо, селяни-желяри не мали своїх земельних наділів (про це вказано на с. 49), а селяки (хлібороби) — були власниками орних ділянок.

На с. 92 зустрічаємо тезу про те, що «наполеонівські війни безпосередньо не зачепили територію Словаччини». Більш точніше було б вказати не загальний термін «війна», а конкретніший — «бойові дії». Адже хіба словацьке населення уникло участі в мобілізаціях, матеріально-технічному та продовольчому забезпеченні австрійського війська? До того ж, саме у Братиславі (Пресбурзі) у 1805 р. було підписано черговий мирний договір між Австрією та наполеонівською Францією.

Словацька національна рада не була створена 26 травня 1914 р. (с. 123). На вказаній нараді було прийняте рішення про підготовку до цього, а офіційне проголошення її створення мало відбутися у серпні 1914 р. на зборах словацьких культурних товариств, проте через початок Першої світової війни даного акту так і не відбулося. Подібним чином, 24 травня 1918 р. відбулося не засідання Словацької національної ради (с. 140), а нарада авторитетних політичних діячів, скликана керівництвом Словацької національної партії. Власне раду офіційно було сформовано на доленосному мартинському засіданні 30 жовтня 1918 р.

Прем'єр-міністр уряду Словацької держави у 1939–1944 рр. В. Тука з кінця липня 1940 р. заміщав також посаду міністра закордонних справ, проте міністром внутрішніх справ став не він (с. 177), а начальник Глінкової гвардії (не партії, як помилково тут же пише автор) А. Мах. На с. 187 історик чомусь «забув» назвати третього підписанта Різдвяної угоди 25 грудня 1943 р. від громадянської течії руху Опору Яна Урсіні.

Важко погодитися з твердженням автора книги, що всі 18 тис. полонених словацьких вояків у німецьких концтаборах були учасниками повстання (с. 191). Багато, якщо не більшість з них, не встигли зробити свого політичного вибору «за» чи «проти» повстання, а були роззброєні й полонені німцями з «профілактичною» метою. Більше того, склалася парадоксальна ситуація, що після придушення повстання його полонені учасники на основі президентської амністії були залишені у Словаччині, а солдати двох східнославацьких дивізій (роззброєні у ході німецької військової операції «Збирання картоплі з премією»), які не зламали присяги Словацькій державі, потрапили до німецького полону.

На с. 195 дослідник зазначає, що після придушення повстання армії Словацької держави не існувало. Дане твердження є надто категоричним. Продовжувало функціонувати міністерство національної оборони. Вже з вересня 1944 р. влада розпочала відновлення своїх збройних сил. Планувалося створити 2 піхотних полки Домобрани, протиповітряний та авіаційний полки тощо. Звичайно, ні за чисельністю, ні за боєздатністю, дані частини не могли зрівнятися зі словацькою армією до повстання. Німці вже не довіряли словацьким воякам, а тому не надавали необхідне оснащення та озброєння. Все ж, ще у січні 1945 р. кількість солдатів у підрозділах армії Словацької держави становила 41, 5 тис. осіб, а в час останньої мобілізації (на початку березня) планувалося призвати ще 12 тис. новобранців.

У тексті роботи помічено епізодичні «технічні» огріхи. До таких можна віднести відсутність пояснень для позначеного зірочкою терміну «нормалізація» (с. 245). На с. 29 дворян, що отримали землю за службу названо «іобагіонами», а на с. 32 — «ябогіонами». Терміном «євангелісти» (с. 61, 62) позначають авторів Євангелія, а прихильників протестантизму аусбурзького визнання (лютеран) називають євангеліками (і саме так подано у тексті, починаючи зі с. 63). Частиною чехословацького гербу був словацький хрест на фоні трьох темно-синіх, а не чорних (с. 145) пагорбів. Правильним перекладом зі словацької мови буде назва Центр державної безпеки (*Ústredňa štátnej bezpečnosti*), а не Центр національної безпеки (с. 176). В жовтні 1988 р. могли святкувати не 40-у (с. 253), а 70-ту річницю Чехословацької республіки. На с. 254 та в списку скорочень (с. 316–317) відсутнє розшифрування аббревіатури КСП. На с. 277 партія «Свобода і солідарність» спершу названа ліберальною, а потім правою.

Висловлюємо побажання чіткішого перекладу зі словацької мови наступних прізвищ: Мойсес (с. 113) — Мойзес (*Mojzes*), Дик (с. 115) — Деак (*Deák*), Скульптети (с. 132) — Шкултети (*Škultéty*), Дворцак (с. 142) — Дворчак (*Dvorčák*), Смерк (с. 152) — Смрек (*Smrek*). Назву документу, що фігурує на с. 105 правильніше перекладати не «Пожелання», а «Требования» (Вимоги, на словацькій — *Ziadosti*), як це і вказано на с. 322.

Зрештою, маємо риторичне запитання й до оформлення додатків: «Чому у них знайшлося місце для фотографій діячів руху Опору К. Шмідке, Й. Леттріха, Я. Голіана, але немає зображення президента Й. Тісо або інших діячів Словацької держави?».

Проте, висловлені зауваження та побажання аж ніяк не применшують наукову цінність та практичну значущість даної книги. Окрім, власне, популяризації Словаччини в українському суспільстві загалом, вона є важливим джерелом перевіреної інформації та своєрідним «трампліном» для зацікавлених словацькою історією дослідників, від якого можна відштовхуватися у подальших глибших студіях зі словакістики.